

811.163.41'373.7:811.112.2'373.7

<https://doi.org/10.18485/sj.2023.28.1.19>

МАРИЈА М. СТАНОЈЕВИЋ ВЕСЕЛИНОВИЋ* Оригинални научни рад
Универзитет у Крагујевцу Примљен: 18.10.2022.
Факултет педагошких наука, Јагодина Прихваћен: 13.12.2022.

ПАРАДИГМАТСКИ ОДНОСИ КОМПАРАТИВНИХ ФРАЗЕОЛОГИЗАМА У СРПСКОМ И НЕМАЧКОМ ЈЕЗИКУ

Предмет нашег истраживања су парадигматски односи компаративних фразеологизама који се односе на емоције људи у српском и немачком језику. Кад је реч о термину **парадигматски** у првом реду се мисли на све флективне облике једне лексичке јединице, а у другом на однос једне лексеме према другим лексичким јединицама у лексикону. У нашем раду термин *парадигматски* употребљен је у другом смислу те речи, те ће бити образложен однос синонимије, антонимије, полисемије компаративних фразеологизама у српском и немачком језику, затим ћемо добијене резултате контрастирати у циљу утврђивања истоветности, сличности и разлика између лексичких и семантичких карактеристика фразеолошких система у српском и у немачком језику. Стога су у контрастивну анализу укључени интерлингвални (међујезички) и интралингвални (унутарјезички) процес описивања.

Кључне речи: компаративни фразеологизми, српски језик, немачки језик, парадигматски односи.

ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА

Рад се бави парадигматским односима између компаративних фразеологизама, посебно унутар српског и унутар немачког језика, а затим се добијени резултати контрастирају. У средишту истраживања су компаративни

---

* majastanojevic2@gmail.com

фразеологизми као веома чест предмет истраживања језичке слике света једне или више језичких заједница, с обзиром на то да поређење објеката, феномена и ситуација у циљу утврђивања истоветности и разлика представља есенцијалну когнитивну операцију у процесу опажања и обликовања света. Корпус се састоји од 59 компаративних фразеологизама у српском језику и 51 компаративног фразеологизма у немачком језику који су ексерпирани из општих и фразеолошких речника српског и немачког језика (Дуденов универзални речник 2001; Дуденов фразеолошки речник 2008; Матешић 1982, 1988; Мразовић/Приморац 1991; Оташевић 2007) на основу семантичког критеријума, будући да се они својим значењем односе на емоције људи. У циљу утврђивања полисемичности појединих фразеологизама утврђен је такође контролни корпус из језика писаних медија и појединих књижевних дела. Корпус је подвргнут лексичкој и семантичкој анализи. Даље, на основу семантичког критеријума компаративни фразеологизми су подељени на следећа семантичка поља: бес, беспомоћност, бригу, заљубљеност, зачуђеност, збуњеност, љубав, мржњу, надменост, напетост, понос, радост, слободу, срам, страст, страх, тескобу, тугу и хладнокрвност. У раду ћемо најпре дефинисати компаративне фразеологизме, као и парадигматске односе, затим представити методолошки оквир рада и на крају образложити резултате и њихову анализу.

КОМПАРАТИВНИ ФРАЗЕОЛОГИЗМИ

Компаративни фразеологизми су чврсти устаљени спојеви речи специфичне структуре, који граде јединице које се не могу увек потпуно објаснити помоћу семантичких и синтаксичких законитости повезивања. Оне могу преузети функцију и значење појединачних речи (лексема) у систему и реченици и могу бити углавном колокације или делимично идиоматизоване (Бургер и др. 1982: 1–6, Бургер 2010: 52).

Фразеологизми са својом посебном структуром – *компаративни фразеологизми* први пут се помињу и инвентаришу у истраживању Герде Гробер-Глик *Motive und Motivationen in Redensarten und Meinungen, Aberglaube, Volks-Charakterologie, Umgangformeln, Berufsspott in Verbreitung und Lebensformen* (1974), које је настало на основу анализе упитника из 1935. године обухватајући 31 питање и 558.000 примера протканих културноспецифичним и народским гледиштима (Флајшер 1997: 13).

У сербокroatистици се фразеологија као лингвистичка дисциплина утемељила последњих деценија двадесетог века. Један од најзначајних радова српске фразеологије јесте рад Драгане Мршевић-Радовић *Фразеолошке глаголско-именичке синтагме у савременом српскохрватском језику* (1987). Између осталог, она је својим истраживањем дала значајан допринос анализи компаративних фразеологизама.

Компаративни фразеологизми су посебно аутентични по својој сликовитости, као и структури. У основи компаративних фразеологизама лежи логичко-семантичка структура поређења, која подразумева постојање четири основне компоненте. Лексеме од којих се састоји компаративни фразеологизам неки лингвисти називају поредбеним компонентама, неки поредбеним јединицама, док неки користе и латинску терминологију кад су у питању структурни делови компаративних фразеологизама. То су: компоненте које се пореде (полазни објекат поређења, тј. *comparandum* и циљни објекат поређења или *comparatum*), основа поређења или *tertium comparationis* који гради семантички и структурални центар поређења и поредбена партикула, тј. *comparator* која повезује конфронтране елементе (Бремер 2009: 141). Последњу поменуту компоненту Бургер назива још и *поредбеним сигналом* („*Vergleichssignal*“), Драгана Мршевић-Радовић употребљава термин *речца*, док Жељка Финк-Арсовски компоненте фразеологизама назива: А-део (она која се упоређује), В-део (поредбени везник) и С-део (она с којом се упоређује А-део) (Мршевић Радовић 1987, Финк Арсовски 2002, Бургер 2010).

Кад је реч о терминологији, напоменућемо да се у раду употребљава термин *компаративни фразеологизам* који је најприхваћенији од стране научне данашњице. У сербокроатистици су у употреби још и термини *поредбена фразеолошка јединица*, *поредбени фразеологизам*, *поредбена фразема* (Мршевић-Радовић 1987, 2008; Финк-Арсовски 2002), док у германистици поред термина *komparative Phraseologismen* „компаративни фразеологизми” наилазимо још и на термин *phraseologische Vergleiche* „фразеолошка поређења” (Флајшер 1997; Бургер 2010; Бремер 2009).

ПАРАДИГМАТСКИ ОДНОСИ У ФРАЗЕОЛЕКСИКОНУ

Поред описаних структурних карактеристика компаративни фразеологизми имају специфична својства у семантици која их издвајају од слободних спојева речи. Кад је реч о **парадигматским односима** у првом реду рад се бави анализом односа између компаративних фразеологизама унутар појединачних језика, тачније присуством синонимије, антонимије, полисемије у овом делу појединачних фразеолексикона, а затим и контрастирањем добијених резултата.

Кристине Палм (1997: 49) сматра да фразеологизми не означавају само, грубо речено, емоцију или особеност човека као денотат, већ имају и конотативно значење. Под фразеолошком синонимијом се мисли на парцијалну синонимију, дакле, на подударане сема, елемената значења у центру са незнатним одступањима на периферији. Синонимија је најразвијенија на пољу емоција, тачније негативних емоција, а у утврђивању синонима приступа се ономасиолошки, тј. поставља се питање шта заправо означава фразеологизам.

Фразеолошка антонимија се може остварити, али не увек, заменом само једне компоненте фразеологизма, као у примеру:

срп. *oseћати се као риба у води* – нем. *sich fühlen wie ein Fisch im Wasser* →
срп. *oseћати се као риба на сувом* – нем. *sich fühlen wie ein Fisch auf dem Trockenem*.

Кад је реч о антонимији, фразеологизам може имати и значења која стоје у односу антонимије. Пример за наведену карактеристику у немачком језику је фразеологизам *passen wie die Faust aufs Auge* који може имати следећа значења:

- а) 'уопште не одговарати', нпр: „Das karierte Halstuch zu der gepunkteten Jacke – das passt wie die Faust aufs Auge.” (Дуденов фразеолошки речник 2008: 574);
- б) 'веома добро одговарати', нпр: „Das neue Ventil passt wie die Faust aufs Auge.” (Дуденов фразеолошки речник 2008: 574).

Полисемија или вишезначност јединица фразеолексикона је према К. Палм (1997: 53) у односу на појединачне лексеме јако добро развијена. Кад је реч о дословном значењу и идиоматизованом значењу мисли се на примарну метафоризацију слободног споја речи, док се под полисемијом код фразеологизама подразумева секундарна метафоризација која означава фразеологизам настао метафоризацијом слободног споја речи и као такав представља базу за секундарну метафоризацију. На пример, фразеологизам у немачком језику *ein Fass aufmachen* може имати:

- 1. дословно значење „отворити буре” (нпр.: *Jemand macht das Bierfaß auf.*);
- 2. 'организовати забаву, славити' – примарна метафоризација (нпр: „*Wir sollten mal wieder ein Fass aufmachen zusammen, oder eine Party steigen lassen*” (Дуденов фразеолошки речник: 212);
- 3. 'правити пометњу око нечега' – секундарна метафоризација (нпр.: „*Du hast ja nicht mal ein großes Fass aufgemacht, damals in Cleveland 1931, als du zum zweiten Mal mit dem Gürtel des Weltmeisters nach Hause kamst*” (Дуденов фразеолошки речник 2008: 212)).

Како наводи К. Палм (1997: 59) ретки су случајеви хомонимије у фразеологији уопште. Критеријум који служи за разграничавање полисемије и хомонимије јесте одсуство семантичких релација између семема кад је хомоним у питању. На пример:

срп. *дићи барјак*

1. 'водити борбу, позвати у борбу' (нпр.: „*Oni su dizali barjake za slobodu domovine.*” (Матешкић 1982: 11));
2. 'одати се блуду, разврату' (нпр.: „*... ne pamti da se ko razvodio ... Niko ... Ni muževi ... ni žene koje su pre i posle venčanja dizale barjak u selu ...*” (Матешкић 1982: 11)).

НАУЧНЕ МЕТОДЕ

Будући да се у раду бавимо микросистемима различитих језика, предстоји нам најпре унутарјезичка анализа јединица микросистема, јер поља истраживања треба квалитативно описати и квантитативно инвентарисати, а затим међусобно контрастирати.

Када је у питању интралингвално поређење компаративне фразеологизме анализирамо унутар појединачних језика са синхроног аспекта. Притом се обрађују појединачне компоненте фразеологизама на лексичком и семантичком нивоу у циљу утврђивања припадности истим или различитим семантичким пољима. У вези с тим, фразеологизми као секундарни језички знаци, с обзиром на то да су настали комбинацијом лексикализованих и граматикализованих јединица које представљају јединице примарних система, могу бити схваћени једино сложеним поређењем јединица примарног система које су учествовале у грађењу истих.

Под контрастивном фразеологијом у ужем смислу подразумева се интерлингвална димензија контрастирања.¹ Циљ контрастивне фразеологије уопште је утврђивање истоветности, сличности и разлика између фразеологизама двају језика, без обзира на генетску сродност, типолошка или ареална обележја.

Као што је у уводном делу већ речено, основни циљ нашег истраживања је анализа парадигматских односа унутар појединачних језика, у овом случају српског и немачког језика, а затим контрастирање добијених резултата ради утврђивања сличности и разлика између парадигматских односа ова два фразеолексикона.

Објекат контрастирања јесте језички материјал који се састоји од 59 компаративних фразеологизама у српском језику и 51 компаративног фразеологизма у немачком језику који су ексцерпирани из општих и фразеолошких речника српског и немачког језика, а затим је њихова употребна вредност потврђена у контролном корпусу који чине контекстуализовани примери преузети из језика писаних медија и књижевних дела.²

¹ Многи фразеолози праве разлику између термина **поређење**, који се односи само на сродне језике и термина **контрастирање**, који се односи на језике који нису сродни. Како је мали број студија о језицима који нису сродни, у обзир се неће узимати ова терминолошка разлика.

² У истраживању употребљен је материјал из докторске дисертације „Компаративни фразеологизми за језички пар српски-немачки” (Станојевић Веселиновић 2018).

СИНОНИМИЈА

С обзиром на то да се под фразеолошком синонимијом подразумева парцијална синонимија (подударање сема, елемената у центру са незнатним одступањима на периферији значења), у оба језика се могу издвојити:

- а) синоними чије су компоненте из истог семантичког поља (зооними, соматизми, артефакти итд.), нпр.: у срп. за семантичко поље **бес бити бесан као бик**, **бити бесан као рис**; у семантичком пољу **љубав чувати као зеницу ока**, **чувати као очи у глави**; **надменост надути се/надувати се као ћуран**, **надути се/надувати се као жаба**; у немачком језику за семантичко поље **надменост** регистровани су *sich aufblähen wie ein Truthahn*, *sich aufblähen wie ein Pfau*; **нестрпљивост седети као на иглама**, **седети као на трњу**; **срам бити црвен као булка**, **бити црвен као паприка**; семантичко поље **страст бити запаљив као барут**, **запалити/палити се као шибица**; у нем. *brennen wie Stroh/Zunder*; семантичко поље **страх стојати као окамењен**, **стојати као кип**; **равнодушност бити хладан као стена**, **бити хладан као лед**, **бити хладан као шприцер**, у немачком језику *kalt sein wie ein Fisch*, *kalt sein wie eine Hundeschnauze*.
- б) синоними чије компоненте припадају различитим семантичким пољима, нпр.: у срп. за семантичко поље **беспомоћност** забележени су компаративни фразеологизми **стајати као дрвена Марија**, **стајати као укопан**; за семантичко поље **зачуђеност** **стајати као укопан**, **стајати као промом погођен** и у нем. *stehen wie angewurzelt*, *stehen wie angedonnet*; у семантичком пољу **љубав**: **чувати као мало воде на длану**, **чувати као зеницу ока**; семантичко поље **надменост шепурити се као паун**, **расти као квасац**; у немачком језику за семантичко поље **понос** *stolz sein wie Oscar*³ и *stolz sein wie ein Pfau*; семантичко поље **радост осећати се као препорођен**, **осећати се као на седмом небу**, **осећати се као риба у води**, у немачком језику *sich fühlen wie neugeboren*, *sich fühlen wie im siebten Himmel*, *sich wohlfühlen/sich fühlen wie ein Fisch im Wasser*; семантичко поље **тескоба осећати се као у затвору**, **осећати се као птица у кавезу**, у немачком језику *sich fühlen wie im Gefängnis* и *sich fühlen wie ein Vogel im Käfig*.
- в) синоними који имају (делимично) исто значење, али потпуно другачији лексички састав који евоцира и различиту сликовитост фразеологизма, што условљава и стилистичку различитост ограниченом употребном вредности синонимних фразеологизама, нпр.: у срп. за семантичко поље **бес бити бесан као бик**, **рикнути као тигар**, **цичати**

³ Име се односи на Оскара Блументала (Oskar Blumenthal, 1852–1917) који је писао оштре и дрске критике (Дуденов фразеолошки речник 2008: 71).

као *змија/зуба*, у немачком језику *brüllen wie ein Löwe, wütend sein wie ein Stier*; у семантичком пољу **беспомоћност**: *стајати као укопан, осећати се као риба на сувом* и у немачком језику *sich fühlen wie ein Fisch auf dem Trockenem, stehen wie ein Ölgötze*; поље **надменост** *sich aufblasen wie ein Frosch, sich benehmen wie der liebe Gott*; семантичко поље **нестрпљивост** *бити напет као струна, седети као на иглама*; у семантичко пољу **радост** *радовати се као дете, осећати се као препорођен, бити срећан као дете*, у немачком језику *munter sein wie ein Fisch im Wasser, sich freuen wie ein Schneekönig*; **срам поцрвенети** као *булка, стајати/седети као покисла кокош*; у семантичком пољу **страх** побројани су *пребледети као мртвац, бојати се као ђавола, трести се као прут, стајати као окамењен, чувати се као од живе ватре*, у немачком језику *bleich sein wie Kreide, fürchten wie der Teufel das Weihwasser, fürchten wie die Pest, zittern wie Espenlaub, dastehen wie eine Säule*; за семантичко поље **туга** *изледати као да су му све лађе потонуле* и *плакати као киша*, у немачком језику *heulen wie ein Schlosshund, sitzen wie bestellt und nicht abgeholt, aussehen wie das Leiden Christi*; **равнодушност** *бити хладан као шприцер, марити као за лањски снег*, у немачком језику *hart sein wie ein Stein, kalt sein wie Eis*.

Са аспекта контрастивне анализе, разлике су пре свега квантитативне природе када је реч о синонимима чије поредбене компоненте припадају истим семантичким пољима. Српски речници броје много више синонимних компаративних фразеологизама, него што је то случај у немачком језику. За разлику од српског језика, у немачком језику смо забележили синонимне фразеологизме једино за семантичка поља која се односе на осећај **надмености**, **страсти** и **равнодушности**. Поредбене компоненте које се најчешће појављују у компаративним фразеологизмима српског језика су артефакти као: барут, шибица, кип, стена, лед и други, потом следе зооними и фитоними, док су у немачком језику то зооними и артефакти.

Синоними са поредбеним компонентама које припадају различитој семантици су чешћи у оба језика. Поредбене компоненте могу бити лична имена с једне стране, а са друге стране зооними (као у примеру *stolz sein wie Oscar* (umgangssprachlich, verstärkend) одн. *stolz sein wie ein Pfau* (abwertend)). Поред тога што те разлике указују на различиту мотивисаност фразеологизама, оне су носиоци и диференцијалних сема. Синонимни фразеологизми, подразумевано, садрже ограничен број заједничких сема и исти генус проксимум у сем-структурама, али сваки од наведених синонима садржи и диференцијалну сему. Стога у наведеном примеру фразеологизам у чијем саставу је зооним *ein Pfau* садржи и сему 'прецењено'. Разлике су опет квантитативне природе, будући да је у српском језику забележен већи број семантичких поља која

региструју овај тип синонимних компаративних фразеологизама. Са аспекта контрастивне анализе утврђене су истоветности и сличности на семантичком нивоу поредбених компонената у српском и компонената у немачком језику које се могу свести на заједничке изворе настанка фразеологизама (попут Библије и колективне емпирије).

Фразеологизми са различитим лексичким садржајем а (делимично) истим значењима су најзаступљенији у раду, у оба језика. Различита лексика повлачи за собом и различиту сликовитост фразеологизама, па самим тим и употребна ограничења у зависности од тога да ли превагу у значењу имају позитивне или негативне евалуативне семе (као у примеру *поцрвенети* као *булка* одн. *стајати/седети* као *покисла кокош* где је евидентно да фразеологизми нису заменљиви у свим контекстима, с обзиром на то да други фразеологизам садржи и негативну сему 'понижено').

АНТОНИМИЈА

У вези са антонимијом српски и немачки језик показује истоветност, будући да је она установљена на основу односа супротности делова поредбених компонената фразеологизама, тј. *comparatum*-а, као у примеру: срп. *осећати се* као *риба на сувом* – *осећати се* као *риба у води*, у немачком језику *sich fühlen wie ein Fisch auf dem Trockenem* – *sich wohlfühlen/sich fühlen wie ein Fisch im Wasser*. Фразеологизми који су ексерпирани за семантичко поље **беспомоћност** су у односу супротности са фразеологизмима из семантичког поља **радост**.

За разлику од претходног примера, остали фразеологизми имају потпуно или делимично различити лексички садржај и основна значења која стоје у супротности, на основу којих су утврђени односи антонимије. У семантичком пољу **заљубљеност** на основу значења утврђени су антоними у семантичком пољу **равнодушност**, као у примеру: срп. *бити заљубљен* као *тетреб* – *бити хладан као лед*, *бити хладан као стена*, *бити хладан као шприцер*, *марити за нешто* као *за лањски снег*, у нем. *verliebt sein wie ein Kater* – *kalt sein wie ein Fisch*, *kalt sein wie eine Hundeschnauze*, *hart sein wie ein Stein*, *kalt sein wie Eis*. Фразеологизми *чувати као мало воде на длану*, *чувати као зеницу ока*, *чувати као очи у глави* се својим значењем могу сврстати у семантичко поље **љубав** и стоје у односу антонимије са фразеологизмом *мрзети као кугу* који је регистрован у семантичком пољу **мржња**. У немачком језику су то *hüten wie seinen/ihren Augapfel* – *hassen wie die Pest*. **Срећа** се може изразити фразеологизмима *бити срећан као дете*, *радовати се као дете*, *осећати се као препорођен*, *осећати се као на седмом небу*, док се **туга** изражава фразеологизмима *изледати као да су му све лађе потонуле* и *плакати као киша*. Стога је реч о антонимима. У немачком језику наведено потврђују следећи

примери: *munter sein wie ein Fisch im Wasser, sich freuen wie ein Schneekönig, sich fühlen wie neugeboren, sich fühlen wie im siebten Himmel* одн. *heulen wie ein Schlosshund, sitzen wie bestellt und nicht abgeholt, aussehen wie das Leiden Christi*. Фразеологизми који се својим значењем односе на осећај **слободе** у срп. *бити слободан као птица (на грани)* – нем. *frei sein wie ein Vogel (in der Luft)* стоје у односу супротности са фразеологизмима за поље **тескоба** у срп. *осећати се као у затвору, осећати се као птица у кавезу*, одн. у немачком језику *sich fühlen wie im Gefängnis, sich fühlen wie ein Vogel im Käfig*.

ПОЛИСЕМИЈА

Тешко је утврдити тачан обим значења, тј. број семема фразеологизама посебно због њихове изражене експресивности и сликовитости јер могу у различитим контекстима изразити другачија значења која би имала заједничке и диференцијалне семе. Различите семеме компаративних фразеологизама су утврђене на основу примера ексерпираних из језика штампе који илуструју њихову употребну вредност у језику. Постојање писаних потврда одређених компаративних фразеологизма у оквиру различитих семантичких поља јесте доказ полисемичности датих фразеологизама. У српском језику компаративни фразеологизам *стајати као дрвена Марија* је потврђен у језику писаних медија у првом значењу 'усправно, укочено држање тела' и у другом значењу 'бити беспомоћан':

„DEJAN ANĐUS: BASTA JE KONJIĆ GRBONIĆ, SELEKTOR ĆURČIĆ LIČI NA LEGIJU, A STOJI KO DRVENA MARIJA!” (www.vesti.rs, 01.04.2015)

„Dokle će ovo trajati, zavisi od društva koje je, na žalost, oguglalo na ovakve događaje, i od države koja bi morala nešto da uradi, a ne da stoji kao drvena Marija.” (www.rts.rs, 11.03.2009)

Компаративни фразеологизам *стајати као укопан* такође је полисеман, и остварује се у значењима а) 'бити беспомоћан' и б) 'који осећа неверицу, који трепутно не прихвата да је нека радња истинита', што потврђују следећи примери:

„За то време прамичци гомиле су плутали по Миљацки, сабијајући се према Недељку који је пожелело да Миљацка буде дубља како би се у њој удавио. Неуспели агентат је био изван, цијанид није деловао, а бомба коју је бацио према аутомобилу у којем се налазио Фердинанд и његова жена се трапаво одбила завршивши у гомили. Васо је и даље стајао као укопан. Улица је била празна. Осећао је како та празна улица надолази.” (www.dnevnik.rs, 25.06.2016)

„Морен је био у таквом стању кад је узео карту за брзи воз који полази за Ла Рошелу у осам сати и четрдесет минута увече; и он се шетао с великим жаљењем и узбуђењем по великој заједничкој чекаоници железничке станице на орлеанској прузи, кадодједном застаде као укопан пред једном младом женом која је љубила неку старицу.” (Ги де Мопасан, Најлепше приче: 33)

Компаративни фразеологизам *надути се као жаба* забележен је у значењу 'угојити се' и у значењу 'који је надувен и има прекомеран осећај самозадовољства и сигурности због нечега, обично небитног' што потврђују контекстуализовани примери:

„Kad god sam pio samo vodu uvek sam malaksao i naduo se kao žaba.” (www.blic.rs.07.08.2015)

„Gospodin akademik sa stažom i iskustvom srednjoškolca. Naduo se ko žaba koliko je pun sebe.” (www.rs.n1info.com, 20.05.2015)

Компаративни фразеологизам *бити хладан као лед* може означавати 'хладноћу или ниску температуру предмета' и 'хладнокрвност човека', као у примерима:

„Hladan kao led, sladak kao med, sladoled, sladoled ... Ovako su nekad kupce mamilili ulični prodavači sladoleda vozeći ili gurajući hladnjake sa slasticom kojoj ne može odoljeti baš nitko.” (www.vecernji.hr, 20.07.2015)

„Nešto kasnije Obama i Putin su ipak nazdravili, ali kako se može videti nafotografijama, američki predsednik je bio „hladan kao led”.” (www.blic.rs, 28.09.2015)

Кад је реч о компаративним фразеологизмима у немачком језику који се односе на осећања човека потврђен је једино фразеологизам *hart sein wie Stein* у значењу 'који је хладнокрван, без емоција' и у значењу 'тврдоћа предмета':

Hart wie Stein ist sein Herz, das spüren die Kinder im Storstage-Theater schnell. Nun ist Torsten Kleemann ein erfahrener Schauspieler, [...]” (www.mein-echo.de, 23.12.2016)

Das, worauf sie tanzen, ist hart wie Stein: ein Mineral.” (www.diepresse.com, 15.01.2017)

У последњим примерима за фразеологизме *бити хладан као лед* и у немачком језику *hart sein wie Stein* утврђен је посебан тип метафоричке мотивације *игра речима* („usualisiertes Wortspiel”) који се односи на фразеологизме који се не могу интерпретирати на основу метафоричке базе, већ на основу игре речи која може почивати на фонолошком, морфосинтаксичком, семантичком нивоу (Доброволскиј/Пираинен 2009: 14–41). У овом случају је реч о игри са два значења једне од компонената фразеологизама. Носиоци семантичке транспозиције су полисемне придевске компоненте, у срп. *хладан* у значењу а) 'хладноћа или ниска температура предмета' и б) 'хладнокрвност човека', у нем. *hart* са значењем а) 'тврдоћа предмета' и б) 'хладнокрвност човека, човек без емоција'.

ХОМОНИМИЈА

Будући да је корпус ограничен на фразеологизме који се односе на осећања људи, анализа ексцерпираних компаративних фразеологизама није показала ниједан случај односа хомонимије.

ФРАЗЕОЛОШКИ НИЗОВИ

Поједине компоненте су заједничке великом броју фразеологизама, те их на тај начин повезују градећи фразеолошки низ, што илуструју примери, у срп.:

- *бити бесан* као бик, *бити бесан* као рис;
- *стајати* као укупан, *стајати* као громом погођен, *стајати* као дрвена Марија, *стајати* као покисла кокош, *стајати* као окамењен, *стајати* као кип;
- *чувати* као мало воде на длану, *чувати* као зеницу ока, *чувати* као очи у глави;
- *надути се/надувати се* као ћуран, *надути се/надувати се* као жаба;
- *понашати се* као Бог, *понашати се* као да је Богом дан;
- *седети* као на иглама, *седети* као на трњу;
- *осећати се* као препорођен, *осећати се* као на седмом небу, *осећати се* као риба у води, *осећати се* као риба на сувом, *осећати се* као у затвору, *осећати се* као птица у кавезу;
- *бити срећан* као дете, *радовати се* као дете;
- *бити хладан* као стена, *бити хладан* као лед, *бити хладан* као шприцер.

У немачком језику то су:

- *fürchten wie der Teufel das Weihwasser*, *fürchten wie die Pest*;
- *stehen wie ein Ölgötze*, *stehen wie angewurzelt*, *stehen wie angedonnert*, *stehen wie eine Säule*;
- *sich aufblähen wie ein Truthahn*, *sich aufblähen wie ein Pfau*;
- *sitzen wie auf Nadeln*, *sitzen wie auf Kohlen*;
- *sich fühlen wie ein Fisch auf dem Trocknen*; *sich fühlen wie neugeboren*, *sich fühlen wie im siebten Himmel*, *sich fühlen wie ein Fisch im Wasser*, *sich fühlen wie im Gefängnis*, *sich fühlen wie ein Vogel im Käfig*;
- *kalt sein wie ein Fisch*, *kalt sein wie eine Hundeschнауze*, *kalt sein wie Eis*.

Укључивањем фразеолошких јединица у фразеолошке низове утврђују се лексеме које се као компоненте фразеологизама појављују најчешће.

ЗАКЉУЧАК

Сврставањем компаративних фразеологизама у одређена поља на основу семантичког спектра компаративног фразеологизма добијени су низови синонима са (незнатним) одступањима на периферији њихових сем-структура.

Добијени резултати показују да се синонимни компаративни фразеологизми у српском и у немачком језику могу разликовати на лексичком нивоу у употреби поредбене компоненте, а да притом оне припадају истом семантич-

ком пољу. Компоненте синонимних фразеологизама могу бити и семантички веома удаљене, што доводи до разлика у сем-структурама (евалуативне семе), самим тим и употребних ограничења датих фразеологизама.

У немачком језику је, за разлику од српског, забележен знатно мањи број синонимних компаративних фразеологизама чије су поредбене компоненте семантички јако блиске.

Квантитативна анализа је показала да је број полисемичних компаративних фразеологизама који означавају осећања у српском језику много већи од броја полисемичних фразеологизама у немачком језику.

Утврђено је и да се у већини ексцерпираних фразеологизама српског језика као саставне компоненте појављују артефакти, затим зооними, соматизми и фитоними.

У немачком језику су као поредбене компоненте по учесталости појављивања најзаступљенији зооними и артефакти, затим фитоними и соматизми. Стога рангирање ових компонената у српском и у немачком језику на основу њихове употребне вредности у поредбеним деловима фразеологизама који се односе на емоције није идентично, што спада у културолошке разлике фразеолошких система.

Извори

Писани медиј у електронском издању на српском језику:

www.blic.rs

www.dnevnik.rs

www.rs.n1info.com

www.rts.rs

www.vesti.rs

www.vecernji.hr

Писани медиј у електронском издању на немачком језику:

www.diepresse.com

www.mein-echo.de

Књижевна дела на српском језику:

Мопасан 2014: G. de Mopasan, *Najlepše priče*, Beograd: Ringier axel springer.

Речници

- Дуденов универзални речник 2001:** *Duden. Deutsches Universalwörterbuch*, Mannheim: Dudenverlag.
- Дуденов фразеолошки речник 2008:** *Duden 11. Redewendungen: Wörterbuch der deutschen Idiomatik*, Mannheim: Dudenverlag.
- Матешкић 1982:** J. Matešić, *Frazeološki rečnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Матешкић 1988:** J. Matešić, *Hrvatsko-njemački frazeološki rječnik*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Мразовић/Приморац 1991:** P. Mrazović, R. Primorac, *Nemačko-srpskohrvatski frazeološki rečnik*, Beograd: Naučna knjiga.
- Оташевић 2007:** Ђ. Оташевић, *Mali srpski frazeološki rečnik*, Beograd: Alma.

ЛИТЕРАТУРА

- Бремер 2009:** В. Brehmer, *Äquivalenzbeziehungen zwischen komparativen Phraseologismen im Serbischen und Deutschen*, <http://www.suedslavistik-online.de>, 17.01.2012.
- Бургер и др. 1982:** Н. Burger, А. Buhofer, А. Sialm, *Handbuch der Phraseologie*, Berlin; New York : W. de Gruyter.
- Бургер 2010:** Н. Burger, *Phraseologie : eine Einführung am Beispiel des Deutschen*, Berlin : Erich Schmidt.
- Гробер Глик 1974:** G. Grober-Glück, *Motive und Motivationen in Redensarten und Meinungen, Aberglaube, Volks-Charakterologie, Umgangssprache, Berufsspott in Verbreitung und Lebensformen*, Marburg : N. G. Elwert Verlag.
- Доброволскиј/Пиранен 2009:** D. Dobrovol'skij, E. Piirainen, *Zur Theorie der Phraseologie : kognitive und kulturelle Aspekte*, Tübingen : Stauffenburg.
- Мршевић Радовић 1987:** Д. Мршевић-Радовић, *Фразеолошке глаголско-именичке синтагме у савременом српскохрватском језику*, Београд: Филолошки факултет у Београду.
- Палм 1997:** С. Palm, *Phraseologie: Eine Einführung*, Tübingen: G. Narr.
- Станојевић Веселиновић 2018:** М. Станојевић Веселиновић, *Компаративни фразеологизми за језички пар српски-немачки*, докторска дисертација, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.

Финк Арсовски 2002: Ž. Fink Arsovski, *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*, Zagreb: Filozofski fakultet.

Флајшер 1997: W. Fleischer, *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*, Tübingen : Niemeyer

---

PARADIGMATISCHE RELATIONEN DER KOMPARATIVEN PHRASEOLOGISMEN IM SERBISCHEN UND IM DEUTSCHEN

Zusammenfassung

Gegenstand unserer Analyse sind die paradigmatischen Relationen der komparativen Phraseologismen im Serbischen und im Deutschen. Unter dem Begriff *paradigmatisch* werden erstens alle Flexionsformen einer lexikalischen Einheit verstanden und zweitens meint er die Stellung eines Lexems zu anderen lexikalischen Einheiten im Lexikon. In diesem Beitrag wird der Begriff paradigmatisch in der zweitgenannten Bedeutung verwendet. In der Analyse werden Synonymie, Antonymie, Polysemie der komparativen Phraseologismen im Serbischen und im Deutschen dargelegt. Anschließend werden die für beide Sprachen erhaltenen Ergebnisse abgeglichen, um Gemeinsamkeiten, Ähnlichkeiten und Unterschiede zwischen den lexikalischen und semantischen Merkmalen der Phraseologiesysteme im Serbischen und im Deutschen herauszuarbeiten. Dabei werden die interlingualen und intralingualen Beschreibungsprozesse in die kontrastive Analyse einbezogen.

Schlüsselwörter: komparative Phraseologismen, serbische Sprache, deutsche Sprache, paradigmatische Relationen.

Marija M. Stanojević Veselinović